

З ІСТОРІЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

УДК 801.81:001.4(477)“18/19”

ПОЧАТКИ ВЖИВАННЯ ТЕРМІНА “ФОЛЬКЛОР” В УКРАЇНСЬКІЙ НАУЦІ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

Михайло ГЛУШКО

*кафедра етнології, Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1/322, 79000, Львів, Україна,
тел. факс: (+38032) 274 13 26, e-mail: klio-lviv@ukr.net*

Розглянуто початки вживання й утвердження в українському народознавстві англійського за походженням терміна “фольклор”, його первісне значення та відмінність від таких понять, як “етнографія”, “усна народна словесність”, “народна поезія” тощо. Висвітлено роль Михайла Драгоманова, Івана Франка, інших чільних діячів української фольклористики кінця XIX – початку XX ст. у популяризації та введенні цього слова в науковий обіг.

Ключові слова: “фольклор”, “етнографія”, “усна народна словесність”, дефініції, предмет дослідження, Михайло Драгоманов, Іван Франко.

“Було би цікаво і повчально простежити входження терміна “фольклор” у науку різних країн і всі зміни його значення, які супроводжували його переможну ходу по земній кулі” – більше сорока років тому наголосив відомий російський (радянський) фольклорист Віктор Гусев [17, с. 5]. Упродовж зазначеного періоду, очевидно, можна було сподіватися і на те, що слова згаданого вченого привернуть увагу українських знавців усної народної словесності хоча би тому, що поняття “фольклор”, “фольклористика”, “фольклоризм”, “фольклорний” тощо стали постійними супутниками їхньої наукової лексики, а також фахівців інших галузей знань гуманітарного профілю – літературознавців, етнологів, музикознавців, культурологів, істориків. Однак, цього не сталося і досі.

Як доказ сказаному, на гадку спадає випадок, який нещодавно трапився на засіданні однієї спеціалізованої вченої ради. У здобувача наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності “фольклористика” автор цих рядків запитав: “Шановний, скажіть, будь ласка, хто з українських учених уперше вжив термін “фольклор” і в якій праці?” Замість відповіді в залі запанувала тиша. Ситуацію спробували виправити поважні члени спецради: одні з них згадали ім’я Михайла Грушевського, інші – Івана Франка, ще інші – Михайла Драгоманова. Загалом же однозначної відповіді тоді так і не прозвучало, позаяк це питання, здається, взагалі не цікавило українських фахівців з усної народної творчості. Зрозуміло, з цієї ж причини марно сподіватися на пошуки позитивного результату навіть у найсучасніших народознавчих виданнях навчально-методичного і довідкового характеру [32, с. 17-21; 38,

с. 11-44; 41, с. 264, 396-398], про більш давні – зовсім не йдеться [1; 11, с. 6; 12, с. 6; 20; 33, с. 230, 404-405].

Натомість добре відомо: всяке поняття, зафіксоване у терміні, – це один із головних інструментів наукового дослідження, оскільки узагальнює результати пізнання дійсності, суттєві властивості, зв'язки предметів і явищ тощо. Як кожна наука, фольклористика також постійно поповнюється новими термінами та поняттями. Сказане стосується і терміна “фольклор”, який має свою історію утвердження в українській науці.

Існує й інша обставина, яка змусила нас спеціально зосередитися на з'ясуванні питання стосовно початку вживання українськими вченими терміна “фольклор” та значеннях, які надавали йому в минулому. Точніше, торкаючись розмежування етнографії та фольклористики як окремих галузей наукових знань, деякі сучасні народознавці вважають, що вперше це зробили члени Наукового товариства імені Шевченка. Відома львівська дослідниця Оксана Сапеляк в одному зі своїх досліджень констатувала: “Оскільки перше видання Етнографічної комісії – “Етнографічний збірник” охоплював і етнографічні описи та фольклорний матеріал, причому другий значно більший за обсягом, то[,] на перший погляд[,] створювалося хибне враження, ніби вчені НТШ або чітко не розрізняли етнографію і фольклористику, або навіть змішували ці поняття. Однак, саме в НТШ окремо визначилися дефініції фольклористики та етнології, причому останньої, як самостійної науки” [39, с. 20-21]. Відтак, авторка дійшла висновку про те, що вперше розмежував українську етнографію (етнологію) та фольклористику Федір Вовк [39, с. 22, 153].

Розмірковуючи над процитованим, а також зважаючи на згадану вище обставину, постають три важливі питання, які маємо вирішити в нашому дослідженні. Перше: хто з українських учених уперше почав вживати термін “фольклор”? Друге: з якою метою його почали вживати і яке значення він мав у працях членів НТШ? Третє: що спільного і відмінного у предметній сфері, з одного боку, фольклористики кінця XIX – початку XX ст., з іншого – етнографії та етнології? Пошук відповідей почнемо з першого, ключового питання.

“Фольклор” – слово англійського походження (folk-lore – народна мудрість, народне знання). У науковий обіг увів його англійський археолог Уільям Джон Томс, опублікувавши 22 серпня 1846 року у щотижневику “The Atheneum” невелику за обсягом статтю “Folk-Lore”. Як дослідник пам'яток матеріальної культури, автор хотів за допомогою цього терміна підкреслити їхній зв'язок із виявами духовного життя народу – звичаями, звичками, обрядами, забобонами, баладами, прислів'ями тощо давніх віків [17, с. 3].

Офіційно поняття “фольклор” прийняло і закріпило англійське Фольклорне товариство в 1879 році, причому у двох значеннях – у широкому і вузькому. У першому випадку воно означало всю “неписану (усну. – М. Г.) історію народу, переважно неписану історію примітивних епох”, у вузькому значенні – “стародавні звичаї, звички, обряди та церемонії минулих епох, які перетворилися в забобони і традиції нижчих класів цивілізованого суспільства” [17, с. 5-6]. З цього часу фольклористика як наука неодноразово зазнавала значної еволюції: обсяг досліджуваних видів народної культури то розширювався, то звужувався. По-різному тлумачили і термін “фольклор” [17, с. 5-20; 18, с. 82-83].

Як засвідчують незаперечні факти, серед українських учених уперше почав його вживати М. Драгоманов, причому формальним приводом для цього послужила неординарна подія в історії нашого народознавства, коли восени 1883 року І. Франко

організував “Етнографічно-статистичний кружок” – перше на західноукраїнських землях товариство з дослідження етнографії та фольклору українців. Як його керівник, учений розробив програму, яка передбачала вирішення кількох поточних і стратегічних завдань: 1) складання по можливості повної й анотованої бібліографії всієї літератури з етнографії та краєзнавства України – як опублікованих досліджень, так і рукописів; 2) створення бібліотеки; 3) організацію екскурсій у різні куточки Галичини; 4) збирання етнографічних і статистичних матеріалів, які послужили б основою для теоретичних робіт; 5) видання наукової спадщини Володимира Навроцького, а згодом і праць членів гуртка [35, с. 42].

Учасники “Етнографічно-статистичного кружка” не мали належної фахової підготовки для ведення етнографічної та краєзнавчої роботи, а також відчували брак наукової літератури з відповідних галузей знань. І. Франко звернувся до М. Драгоманова: “Ми дуже були б раді, коли б могли дістати від Вас сказівки, як робити і що, які книги студювати – особливо по етнографії, до чого у нас, крім сирих матеріалів, та й то дуже некомплектних, дуже мало книжок знаходиться. [...] Особливо потрібні нам збірники великоруської людової літератури, та й деякі їх опрацювання, хоч би наразі лиш Пипіна, Стасова, Єфименка і др.” [44, с. 366-367]. В іншому (наступному) листі І. Франко просив М. Драгоманова дістати для гуртківців відгуки французьких й англійських дослідників на дослідження з української мови та етнографії, зокрема і на збірник Володимира Антоновича та М. Драгоманова “Исторические песни малорусского народа” (Київ, 1874-1875. Т. 1-2), а також повідомити про найважливіші італійські і французькі етнографічні (фольклорні) збірники [45, с. 374].

На початку грудня 1883 року М. Драгоманов підготував і переслав І. Франкові реферат про італійську та французьку етнографічну бібліографію, з якою мали ознайомитися члени “Етнографічно-статистичного кружка”. У листі, що супроводжував цей реферат, учений просив свого молодого колегу обов’язково зазначити прізвище його автора, яке тоді було заборонено згадувати в Австро-Угорщині: “...Подумавши трохи, – питаєш себе: хто ж, власне, забороняв мене? А коли й забороняв, то що, власне, заборонено в мені? Чи можна заборонити мене як folk-loriste¹? Чому, коли як folk-loriste мене може показати[,] напр[имір,] G[aston] Paris (трохи не легітиміст) в Парижській Академії наук, то Франко не може мене показати вь Ак[адемичнім] Братстві? Подумавши таке й подібне, я зваживсь таки написати свій рефератець і послати його Вам для прочитання в Етногр[афичнім] Кружку” [34, с. 68].

8 грудня 1883 року на засіданні гуртка І. Франко прочитав реферат, назвавши і його автора. Але у замітці про засідання “Етнографічно-статистичного кружка”, опублікованій у газеті “Діло”, прізвище М. Драгоманова було замінене псевдонімом “Українець”. Ця обставина викликала обурення автора реферату, і він у кількох листах до І. Франка та Михайла Павлика висловив своє невдоволення [35, с. 43]. І. Франко намагався видати дослідження М. Драгоманова, але останній заборонив це робити. Зрештою, його праця залишилася в архіві гуртка, а світ побачила аж 1926 року зусиллями Михайла Возняка [7, с. 118-122].

Реферат М. Драгоманова мав назву “З італіянської й французької літератури про народню словесность. (Одповідь д. Ів. Франкові)”. Мовлячи про фольклористику як науку та її методи, автор зазначив у ньому й таке: “...Тепер вже аж голова вертиться часом у ф о л ь к - л о р и с т а (так тепер починають звати в Зах[ідній] Європі спеціалістів по нар[одній] словесности, од англ[ійського] слова F o l k - l o r e) (тут і

¹ Folk-loriste – фольклорист (фр. – Ред.).

далі курсив автора. – *М. Г.*)[,] голова вертиться і од того матерялу[,] і од тих приміток, котрих страх трудно в пам'ятку (в пам'яті. – *М. Г.*) вдержати, а без котрих непремінно спіткнешся, коли поїдеш по широкому полю етнографії” [7, с. 118-119].

Хоча зазначена праця М. Драгоманова побачила світ лише через сорок три роки після її написання, але недооцінювати значення цієї розвідки щодо поширення та утвердження в українській науці терміна “фольклор”, а заодно й становлення фольклористики як самостійної галузі знань у сучасному розумінні цього слова, було б надто легковажним кроком. Передусім вона мала великий вплив на І. Франка, а також на інших учасників “Етнографічно-статистичного кружка”, серед яких були й майбутні відомі дослідники усної народної словесності українців [29, с. 359-360].

Після 1883 року М. Драгоманов усе активніше вжив у своїх наукових працях термін “фольклор”. У статті “Народні оповідання Росії”, яку він опублікував 5 серпня 1886 року у паризькому часописі “*Mélusine, revue de mythologie, littérature populaire, traditions et usages*”, аналізуючи стан дослідження народної словесності в Російській імперії, дорікав слов'янським дослідникам за те, що вони “не слідять за ідеями й методами, які панують тепер у науці фольк-льору” [26, с. 101], а також критикував наукові погляди відомого російського вченого Олександра Афанасьєва, зачисливши його до “фольклористів старої школи” [26, с. 105].

У 1888 році у трьох номерах журналу “*Mélusine*” побачило світ його ґрунтовне дослідження “Побожні легенди болгар”, в якому знавець усної народної словесності вже широко послуговувався термінами “фольклор” і “фольклорист” та описовими назвами “студії фольклору”, “український і великоруський фольклор”, “фольклор ріжних народів” тощо [27, с. 129, 130, 134, 137-140, 144].

Через рік (1889) у Парижі відбувся перший Міжнародний конгрес фольклористів, активну участь у якому взяв і М. Драгоманов. Учений виступив із двома доповідями, в одній з яких (“Буддийські початки “слова” le Dit de l' empereur Coustant і їх риси у слов'янському фольклорі”) фігурували вже звичні для тогочасних західноєвропейських дослідників поняття “фольклор”, “фольклористика”, “фольклористи” [22, с. 184, 190, 191, 192].

Як бачимо, серед українських, російських і білоруських знавців усної народної творчості М. Драгоманов уперше почав вводити в науковий обіг і широко вживати термін “фольклор”. Скажімо, серед достовірних свідчень, що стосуються російських учених, найбільш раннє його використання та визначення датується 1889 роком [17, с. 8 (примітка)]. У 1890 році світ побачив перший випуск “Живой старины”, який задумувався як народознавчий часопис. Відкривала його редакційна стаття Володимира Ламанського. М. Драгоманов не забарився з науковою оцінкою досліджень, повідомлень та матеріалів, опублікованих у трьох випусках (у першому-третьому) нового російського видання. Стосовно ж статті від редактора, то український історик і фольклорист висловився дуже критично: “В дійсности ся статя має мало спільного із першим томом (із задекларованою у часописі програмою. – *М. Г.*) і з фолькльором у загалі” [24, с. 310].

І все ж через недоступність названих та інших праць М. Драгоманова в Україні ще упродовж значного періоду широкий читацький загал не міг ознайомитися не лише з терміном “фольклор” та його науковим значенням, а й зі спостереженнями, ідеями та висновками самого вченого щодо фольклористики. Виняток становив згаданий вище реферат “З італ'янської й французької літератури про народню словесность. (Одповідь д. Ів. Франкові)”, з яким ознайомилися учасники “Етнографічно-статистичного кружка”. До речі, задля популяризації західноєвропейських методик і

методів дослідження української народної словесності серед гуртківців “Кружка” та галицької інтелігенції загалом М. Драгоманов навіть виявив бажання співпрацювати з літературно-науковим і громадсько-політичним журналом “Зоря”. У листі від 25 жовтня 1884 року він запропонував І. Франку як члену редакції часопису опублікувати на його шпальтах низку статей із фольклористики під загальною назвою “Порівнянні досліди про українську народну слонесність (словесність. – М. Г.)”. Тоді ж учений також погоджувався взяти на себе всю редакційну роботу з фольклору: “...Посилайте мені на перегляд все, що до Вас прийде з матер’ялів, котрі Ви думаєте печатати, то я прибавлятиму порівнянні вказівки, також буду вести бібліографію цього діла” [34, с. 108]. Позитивна відповідь І. Франка не забарилася: “Я, конечно, з найбільшою радістю пристаю на Вашу пропозицію передати ту часть під Вашу руку і не печатати нічого без Вашого поручення. Бодай можу бути певний, що та часть буде до б р е редагована і принесе честь газеті” [47, с. 490]. Однак з різних причин вони не змогли втілити цей задум у життя [28, с. 71-79].

Чи не вперше термін “фольклор” став доступним для широкого читацького загалу України лише 1891 року, знову ж таки завдяки М. Драгоманову. Тоді вчений помістив в одному з випусків журналу “Народ” невелику замітку з промовистою назвою “Для починаючих фольклористів на Україні”. Це була відповідь університетській молоді, представники якої неодноразово зверталися до нього з проханням поділитися знаннями про праці зі світової фольклористики, щоб можна було застосувати популярний тоді порівняльний метод у своїх наукових роботах. У зазначеній замітці М. Драгоманов, власне, і відсилав зацікавлених народною словесністю українських “студентів” до різних за характером досліджень тогочасних відомих авторів – О. Афанасьєва, Олександра Пипіна, Теодора Бенфея, Джон-Бойда Дунлопа, Еману Коскена, Рейнгольда Келера (Кьолера), Ендрю Ланга, Анрі Гедоза, Парі Гастона, братів Грімм та ін. [23, с. 330-331].

Незважаючи на численні настанови М. Драгоманова як учителя [34, с. 71-72, 82-83, 97-98, 108-109, 151, 172 та ін.], І. Франко тривалий час уникав використання терміна “фольклор” у своїх народознавчих дослідженнях, хоча вжив його ще 1884 року. У листі від 21 жовтня цього року він повідомляв М. Драгоманова про те, що планує “збирати книги по фольклору, а особливо по критиці біблійній” [46, с. 487]. Щоправда, автор листа усвідомлював значні труднощі на цьому шляху: “Швидко до праць на тім полі я не возьмусь, бо певно, що швидко ані часу, ані книг не буде” [46, с. 487].

І. Франко почав активно послуговуватися терміном “фольклор” та його похідними лише в 1893-1894 роках, коли підготував і випустив у світ кілька аналітичних статей з усної народної словесності, а також рецензій на дослідження інших авторів. Спершу це була замітка “З галузі фольклору” [48, с. 38-39], опублікована в додатку до газети “Kujter Lwowski” – “Tydzien” (23 травня 1893 року). У 1894 році українська фольклористика збагатилася його новою працею “Фольклорні праці д-ра Ченька Зібрта” [53, с. 258-270] (“Жите і слово”. 1894. Т. 2. Кн. 5). Саме 1894 року у першому томі журналу “Жите і слово” (1894-1897 роки), який заснував учений, світ побачили аж чотири публікації, в назвах яких наявний термін “фольклор” [3, с. 233-237; 4, с. 153-157; 40, с. 316; 42, с. 316-318]. Більше того, надавши новому часописові підзаголовок “Вісник літератури, історії і фольклору”, І. Франко як редактор свідомо визначив літературно-фольклористичне спрямування свого журналу. На шпальтах цього періодичного видання світ побачили його важливі фольклористичні дослідження, зокрема й методологічного характеру (“Дві школи в фольклористиці” [43, с. 416-

424]), а також наукові розвідки інших українських знавців усної словесності. Упродовж усіх років виходу “Життя і слова” вчений вів рубрику “Із уст народа”, в якій надавав широку можливість для оприлюднення фольклорних матеріалів (народних пісень, легенд, казок, міфів, вірувань, анекдотів, фацесій (жартів), байок тощо) та досліджень не лише відомих на той час знавців рідної літератури та народної поезії, а й багатьох авторів із периферії. Зокрема, у цій рубриці дебютували такі визначні вчені-народознавці, як Володимир Гнатюк, Філарет Колесса, Осип Роздольський, Михайло Зубрицький [29, с. 360].

Отже, маємо достатньо підстав стверджувати: термін “фольклор” у науковий обіг українського народознавства увів М. Драгоманов, а закріпив їх І. Франко. Відтак, цим терміном почали послуговуватися М. Грушевський [16, с. VIII], Ф. Вовк² [5, с. VI, VIII, IX та ін.], Борис Грінченко [13, с. 18-20; 14] та інші дослідники [56, с. 105-114]. У 1911 році українською мовою вийшов підручник із фольклористики відомого англійського вченого Джона Лоуренса Гомма³ [19].

Однак, було б перебільшенням уважати, що цей термін відразу міцно закріпився в українській науці, тобто став домінуючим. Навпаки, до початку Другої світової війни українські знавці народної словесності, передусім члени НТШ (В. Гнатюк, О. Роздольський, Зенон Кузеля, Ф. Колесса та ін.) і далі вживали звичні для Миколи Костомарова і Пантелеймона Куліша, Ізмаїла Срезневського і Миколи Сумцова, врешті, для того ж таки М. Драгоманова, описові поняття “народна поезія”, “народна словесність”, “усна народна словесність” тощо, а також термін “етнографія”. Це підтверджують бодай назви двох фундаментальних фольклористичних праць Ф. Колесси, які вчений підготував у 30-х – на початку 40-х років ХХ ст. [30, с. 18-366; 31]. Повільно приживався термін “фольклор” і в російській науці [17, с. 8-9].

У царині українського народознавства (фольклористики зокрема) такий стан зумовили, з одного боку, історичні особливості становлення та розвитку цієї науки, з іншого – традиційні значення властивих для неї головних понять. Загальний шлях виникнення та еволюції українського народознавства найбільш стисло описав Ф. Вовк, який зазначив, що почався цей розвиток “з дослідів лінгвістичних, археологічних і етнографічних, або скоріше фольклорних, із збирання словарного матеріялу, з розшукування рідної старовини, з записування козацьких дум, а потім і інших пісень, казок, приказок і т. и.; далі почали звертати увагу і на звичаї, і тільки далеко пізніше по трохи і на соматичну антропологию і на народній побут” [5, с. X-XI]. Аналогічно розвивалося народознавство в інших слов’ян: “Почавшись ще з перших літ ХІХ стол[іття] і не мавши перед собою загально-наукових підвалин, котрі у той час тільки починали ще вироблятися на заході, слов’янські етнологічні студії обмежувались попереду те-ж тільки працями лінгвістичними, статистичними і археологічними[,] і тільки пізніше перейшли до народньої словесності (фольклору) і побутового життя” [5, с. VIII].

Отже, українська фольклористика як наука спершу формувалась у межах загального українознавства та народознавства, відтак намітилась її спеціалізація, і тільки згодом виокремилась інша галузь гуманітарних знань – етнографія (етнологія). Ця тенденція спостерігалась і у використанні понятійно-термінологічного апарату. Однак, на відміну від описових понять “народна поезія”, “народна словесність”,

² Зважаючи на те, що Ф. Вовк тривалий час проживав і працював поза межами України (у Франції), термін “фольклор” та його головне значення було відоме йому задовго до 1899 року.

³ В. Гнатюк зазначив іншу дату виходу цієї книжки – 1910 рік [10, с. 18 (примітка)].

“усна народна словесність” тощо, які охоплювали конкретний предмет дослідження (фольклор), термін “етнографія” ще тривалий період (до 30-х років ХХ ст. включно) вживали і як їхній синонім, водночас означаючи звичний для сучасної етнологічної науки обсяг традиційної культури – як духовної, так і матеріальної.

Тлумачення поняття “етнографія” як усної народної словесності найкраще підтверджують дві відозви І. Франка та В. Гнатюка (“В справі збирання етнографічних матеріалів”, “До збирачів етнографічних матеріалів”), в яких ідеться про головні фольклорні жанри (казки, анекдоти, приповідки, оповідання, вірування тощо), на які мали звернути увагу шанувальники та збирачі народного поетичного слова [54, с. 16-17; 55, с. 228-231].

Відповідний предмет фольклористики, означений терміном “етнографія”, добре ілюструє загальновідома розширена програма В. Гнатюка, автор якої зосередився на двох видах народної поезії – пісенному і прозовому. Серед пісенної творчості тут фігурують такі жанри: I. Обрядові пісні (колядки, щедрівки; веснянки (гаївки, риндзівки); русальні, троецькі, купальські пісні; пісні, які виконували під час праці, на обжинках; пісні, які виконували під час хрестин, весілля, похорону). II. Історичні пісні. III. Побутові пісні. IV. Дрібні пісні. V. Духовні пісні й пісні ненародного походження. VI. Сороміцькі пісні. VII. Чужі пісні. VIII. Мелодії пісень. IX. Замовляння, драматичні представлення, ігри. До прозового фольклору В. Гнатюк зачислив: I. Казки. II. Байки. III. Міти. IV. Легенди. V. Перекази (Sagen). VI. Новели. VII. Анекдоти (приказки). VIII. Приповідки (пословиці). IX. Загадки. X. Ліки. XI. Вірування [10, с. 23-45].

У цій же програмі вчений стисло розглянув історію дослідження української усної словесності (“етнографії”), вказавши на її безпосередній зв’язок із літературою: “Етнографія – наука ще недавня, бо її початки ледви сягають другої половини ХVIII ст., а розвинула ся вона в повні аж у минулім, ХІХ століттю, але її значінне дуже велике, бо вона не тільки викликала переворот у життю цілого ряду менших і більших народів, спонукуючи їх національне відродженне, але й мала рішучий вплив на літературу в цілій Європі, давши основу в них романтичному напрямови, з якого розвив ся опісля реалістичний напрям” [10, с. 3]. Генетичний зв’язок українського народного й авторського слова всебічно представлений у фундаментальному дослідженні М. Грушевського “Історія української літератури”. Оцінюючи наукове, пізнавальне і суспільно-культурне значення праці великого українського вченого, сучасний літературознавець та фольклорист Іван Денисюк зазначив, що “такої синтетичної праці про нашу усну словесність, чи то внаслідок обставин життя, чи то специфіки свого обдарування, не могли виконати ні Максимович, Куліш та Костомаров, ні Драгоманов, Франко, Гнатюк і Колеса, хоч, відповідно, без них не могло бути дослідження Грушевського” [21, с. 182]. Інакше кажучи, українська фольклористика розвивалася й утверджувалася як філологічна дисципліна, а не історична, хоча в минулому її часто називали етнографією.

Про українську етнографію як історичну науку може йтися лише з середини 90-х років ХІХ ст., коли М. Грушевський у передмові до першого тому “Етнографічного збірника” окреслив загальні межі її предмету: “Богатство словесного матеріялу, що живе досі в устах українсько-руського народу, є факт загально відомий. Менше уваги звертано на духове життя народу по за утворами народньої поезії, але й ті не багаті спостереження, які були зроблені, вказували на велику цікавість, яку має цілий уклад життя українсько-руських народних мас не тільки для самих земляків, але для науки взагалі...” [16, с. VII].

Предмету “справжньої” етнографії як історичної дисципліни значно докладніше торкнувся Ф. Вовк: “Що-ж до етнографії у наявності цієї науки, то, у порівнянні з фольклором, вона у нас, за деякими винятками, ледві тільки починається. Не кажучи вже про те, що ми й досі не маємо ніяких матеріалів ні до вивчення початків і етнічного складу нашої людности, ні до визначення відносин її до давніх насильників нашої землі і теперішніх сусід, і чисто описового етнографічного матеріалу зібрано у нас і не дуже багато[,] і не скрізь однаково” [5, с. XIII-XIV]. В іншому місці вчений як автор редакційної статті, якою відкривалися “Матеріяли до українсько-руської етнології”, зумисне зробив наголос на розмежуванні фольклорних та етнографічних за характером матеріалів: “...Уважаючи на те, що усна народня словесність чимало літ як уже відрізнялась ув особливу науку фольклору, а тако-ж і на те, що львівське наукове Товариство ім. Шевченка має вже видання[,] присвячене до збирання фольклорного матеріалу, ми знаходимо відповідним (чином. – М. Г.) відлучити його тако-ж і з нашого видання (“Матеріяли”. – М. Г.), окрім хіба переказів, що мають спеціально етнологічний інтерес, ритуальних пісень і т. и., без котрих опис звичаїв і обрядів не був би повним і зрозумілим” [5, с. XIII]. Відтак, ідеться про загальний стан дослідження традиційно-побутової культури українців.

Сказане підтверджують два дуже важливі програмні документи з української етнографії як історичної науки, які, на жаль, сучасні дослідники розглядають самостійно, незалежно від “Передмови” М. Грушевського та редакційної статті Ф. Вовка, що є хибним кроком із методологічного погляду. Маємо на увазі поміщену в додатку першого тому “Етнографічного збірника” загальновідому розширену етнографічну програму [37, с. 1-16 (окрема пагінація)], яку було розроблено під керівництвом М. Грушевського, та програму Ф. Вовка, опубліковану в додатку першого тому “Матеріяли до українсько-руської етнології” [6, с. 1-22 (окрема пагінація)].

Перша з цих програм охоплювала чотири розділи: відомості історичні (10 питань); відомості етнографічні, які могли пролити світло стосовно самовизначення населення, антропологічної характеристики, соціальної різниці, погляду народу на мораль, з’ясування занять, двору, житла, одягу, народного харчування, родинних звичаїв, знань і т. ін. (168 питань); відомості суспільно-економічні зі статистичними даними (23 питання); відомості правничі, які передбачали дослідження народних уявлень про карне та родинно-майнове право, право успадкування тощо (86 питань). До речі, аналіз питань, представлених у зазначеному методичному документі, виявляє збіжність його тематики з тогочасними науковими зацікавленнями М. Грушевського зі сфери давньої культури та побуту українців.

Наукова програма Ф. Вовка містила блоки питань, які стосувалися будівництва, одягу, їжі, добування вогню, мисливства, рибальства, бджільництва, скотарства, мірошництва, заготівлі глини для гончарства, обробки деревини (заготівлі лісоматеріалів і випалювання вугілля, бондарства, столярства, стельмахування тощо), шкіри, рогу та кістки, волокна і вовни, кравецтва та килимарства, обробки металів, побутування різних традиційних засобів пересування і технології їх виготовлення та ін. У квестіонарі поставлені також питання, які мали за мету зафіксувати відомості про народні вірування, пов’язані з певними видами виробничо-господарської діяльності, молитви, замовлення, заборони, усну народну творчість тощо.

Адекватне окреслення Ф. Вовком предмету етнографії як історичної науки підтверджують найрізноманітніші матеріали з традиційно-побутової культури українського народу, які були опубліковані на шпальтах “Матеріяли”, та його праця “Етнографічні особливості українського народу”, яка побачила світ 1916 року. У цьому

узагальнюючому дослідженні знання про “народний побут, зовнішній та внутрішній” [8, с. 455] Ф. Вовк назвав саме етнографією.

Отже, фактично до кінця 30-х років ХХ ст. українські вчені вживали термін “етнографія” у вузькому (як відповідник усної народної словесності) і широкому (для означення великого обсягу традиційної культури і побуту, зокрема й народної поезії) значеннях. Інакше кажучи, до початку Другої світової війни він був важливим науковим поняттям фольклористики як філологічної дисципліни й етнографії як історичної галузі знань. Однак, як уже знаємо, в середині 90-х років ХІХ ст. паралельно з цим терміном в українському народознавстві утверджується ще один – “фольклор”. Яке ж значення мало англійське за походженням слово “фольклор” для тогочасних дослідників? – виникає закономірне питання.

Відповідь на поставлене питання найлегше з’ясувати за визначенням наукового поняття, в якому часто окреслений предмет дослідження. Проте, М. Драгоманов не залишив нам у спадок якого-небудь чіткого визначення поняття “фольклор”. У публікації “Живая старина” автор ототожнив фольклор зі словесністю і народним побутом загалом (“по суті річи[,] фольклор, себ то словесність, побут народньої маси[,] або красше сказати[,] так званого простонародя (plebs)...” [24, с. 309, 311]), тобто дотримувався широкого значення цього слова. До речі, тут же дослідник звернув увагу на те, що західноєвропейські дослідники мають різні думки щодо визначення фольклористики: одні з них вважають її методом дослідження, інші – предметом, ще інші – самостійною наукою [24, с. 311].

Для самого М. Драгоманова [7, с. 118], а також для його послідовників (І. Франка [43, с. 419; 50, с. 254; 51, с. 27;], М. Грушевського [15, с. 17; 16, с. VIII], Ф. Вовка [5, с. IX, X, XIII] та ін.), фольклористичні студії – це наука. Наприклад, для М. Грушевського вона була цінною передусім тому, що приховувала “багаті перспективи духовної [...] еволюції, що поронила свої сліди в скостенілих пережитках давнього і сучасного побуту” [15, с. 18].

Специфіку фольклористики як науки охарактеризував М. Драгоманов у згаданому вище рефераті, призначеному для учасників “Етнографічно-статистичного кружка”. Зважаючи на наукову цінність цього першоджерела, процитуємо ту його частину, в якій учений пояснював значення задуму гуртківців, водночас націлюючи їх на серйозну науково-пошукову роботу: “Двічі радий був я Вашому запитанню про збірки етнографічні італіянські й французські, котрі Ви вважаєте потрібними для Вашого нового етнографічно-статистичного кружка, – раз[,] через те, шчо кружок[,] очевидно[,] береться за працю, котра доси була доволі занехаяна в Австрійській Русі (де етнографи доси більше збирали словесний матерьял з уст народа, ніж обробляли його, а надто сістематично)[,] а[,] в друге[,] через те, шчо в запитанню про збірки чуженародні бачу ознаку виступу Ваших будущих праць на дорогу, котра одна тільки може привести до доброго кінця, – дорогу і н т е р н а ц і о н а л ь н у. Дуже добре б було, як би ті, хто прийметься за обробку навіть доси зібраного матерьялу народньої словесности в Австрійській Русі, зразу вбереглись од фальшивих виводів, котрі доси шкодили етнографам поодиноких народів, шчо не бачили перед собою матерьялу других народів, і од котрих стали збавлятися етнографи тільки недавно, коли наука етнографічна стала рішуче інтернаціональна, порівнявча. Тільки тоді, коли ця наука покаже нам, шчо єсть спільного у ріжних народів в їх образах поетичних, дідактичних і т. и. (коли говорити тільки о словесности)[,] і звідлясь те спільне (чи єсть воно послідком однакового вражіння життя (не) ріжних народів, чи єсть воно забуток колишнього спільного роду, чи послідок обміну літературного,

пізнішого), – тоді тільки можна буде точно сказати, шчо в кого єсть свого власного, національного, – чи то в формі, чи в самій суті образу, думки, пісні і т. д.” [7, с. 118]. Відтак, автор реферату наголосив: “До того вже не близько, – але добре вже й те, шчо скріз(ь) в цивілізованому світі не тільки етнографи-систематизатори, а й прості збирачі етног[рафичного] матерялу зрозуміли повишчу думку[,] і вже стараються не подавати в печать навіть поодиноких матерялів без порівнюючих приміток” [7, с. 118].

Отже, тут ідеться про методичні засади та методи дослідження усної народної творчості, які можна узагальнити чотирма пунктами. Перший, порівняння – це універсальний інструмент дослідницької роботи фольклориста. Другий, застосування наукового порівняння – це важлива умова виявлення етнокультурних (інтернаціональних, за вченим) зв’язків у сфері народної поезії. Трете, лише з’ясувавши спільне “у різних народів в їх образах поетичних, дідактичних і т. и.”, можна точно встановити своє власне (національне) у цій сфері духовної культури. Нарешті, в 1883 році автор реферату “З італьянської й французької літератури про народню словесность. (Одповідь д. Ів. Франкові)” був упевнений у довгому і тривалому шляху становлення науки про “фольклор” в Україні.

Згодом дослідник неодноразово торкався порушених у зазначеному рефераті положень про фольклористику, зокрема особливостей застосування порівняльного методу з метою з’ясування інтернаціональних (космополітичних) й етнічних сюжетів, елементів, мотивів, образів тощо у творах усної словесності [25, с. 128, 144-145; 36, с. 143-144].

Перші спроби сформулювати основні принципи порівняльного методу були зроблені ще наприкінці XVIII ст., зокрема і як логічна основа для історичних порівнянь. Суттєво вплинув на формування порівняльно-історичного методу розвиток у XIX ст. порівняльно-історичного мовознавства, порівняльної міфології та порівняльного дослідження релігії. В етнології порівняльно-історичний метод активно почали використовувати еволюціоністи – Едвард Бернетт Тайлор, Джон Мак-Леннан, Льюїс Генрі Морган та ін. [2, с. 215].

У західноєвропейській фольклористиці вперше обґрунтував і широко застосував його німецький учений Т. Бенфей, зокрема в передмові та коментарях до перекладеного ним збірника індійських казок “Панчатантра” (Ляйпціг, 1859) [3, с. 234-235]. В Україні першу спробу “приложєня нового, порівнюючо-історичного методу для виясненя народної поезії” [49, с. 150] зробив М. Драгоманов у дослідженні “Відгук рицарської поезії в руських народних піснях: Пісні про Королевича” (1874). Докладно з’ясувати стосунок цього вченого до порівняння як прийому в наукових дослідженнях і як методу, що став основою компаративізму як наукової школи в українському літературознавстві та фольклористиці, у нашому випадку буде зайвим, позаяк це питання вже знайшло належне висвітлення в сучасній науковій літературі [9, с. 71-73]. Доцільним вважаємо наголосити лише на конечній потребі розрізняти два рівні порівнянь: у формі приміток чи покликів на фольклорні збірники, за допомогою яких М. Драгоманов, а відтак і його послідовники, відсилали читача до певних опублікованих джерел, й суто аналітично-порівняльні студії сюжетів народних творів, які вони проводили.

Всебічний порівняльний аналіз сюжетів усної народної словесності різних жанрів (казок, міфів, легенд тощо), що побутували в різних народів світу, суттєво відрізняло молоду науку “фольклору” від концепцій і студій міфологічної школи [3, с. 71-73], представники якої “вважали зародження [...] переказів і пісень самостійним і незалежним у кожного народу і виводили їх від міфічних уяв того ж народу” [52, с. 12].

Зіставляючи словесні тексти різних народів, фольклористи останньої чверті XIX – початку XX ст. намагалися з’ясувати походження народного твору (генезис), шляхи його розповсюдження й утвердження у традиційній культурі європейських етносів, інтернаціональні (космополітичні) риси й національну специфіку, первісну семантику тощо. Словом, вживаючи поняття “фольклор” та його похідні, М. Драгоманов і І. Франко, В. Гнатюк і З. Кузеля, інші українські вчені кінця XIX – 30-х років XX ст., вважали фольклористику аналітичною філологічною дисципліною, на відміну від етнографії, представники якої лише збирали зразки народної словесності – джерельну основу для першої з них. Саме тому М. Грушевський уважав журнал “Житє і слово” друкованим фольклористичним органом [16, с. VII], оскільки на його шпальтах публікувалися не лише твори народної поезії (під рубрикою “Із уст народа”), а й дослідження аналітично-порівняльного характеру.

М. Драгоманов [24, с. 311] та члени Етнографічної комісії НТШ [5, с. VIII, XIII, XV; 31, с. 12] спорадично вживали термін “фольклор” й у вужчому значенні – “усна народна словесність” (“народна поезія”, “етнографія”). Вводячи цей термін у науковий обіг у відповідному значенні, українські народознавці (філологи-фольклористи та історики-етнографи) тим самим почали розмежовувати види першоджерел, які вони збирали і вивчали (відповідно усну народну творчість і матеріали про традиційно-побутову культуру), а заодно і предмет дослідження. Наприкінці XIX – на початку XX ст. це була закономірна реакція на занадто широке значення терміна “етнографія”.

Як підтвердження сказаного, наукове зацікавлення становить малопомітний нюанс, наявний в одній зі спільних відозв І. Франка та В. Гнатюка, а також у розширеній програмі В. Гнатюка “Українська народна словесність”. Йдеться про одну з головних вимог до збирачів народної пісенності та прози, що стосувалася праці народознавця з інформатором: “Оповідача треба поучити перед записуванєм, щоби говорив поволи і виразно, а потім записувати кожде слово, чи стиль видаєть ся кому нерівним, уриваним, чи ні. Диялектичні властивости говору належить усюди заховувати[,] а не зміняти їх на літературну мову” [54, с. 17]. Натомість настанова вчених стосовно фіксації польових матеріалів про народні вірування і традиційну медицину, джерел з “описової етнографії” загалом була дещо іншою (менш строгою): “Вірування і ліки можна передавати й своїми словами, але се належить виразно зазначити” [55, с. 229]; “В описовій етнографії та при записуванні вірувань і народніх ліків можна уживати звичайної літературної мови, а не місцевого говору” [10, с. 21].

Відмінності у ставленні членів НТШ щодо методики збору фольклорних та етнографічних матеріалів засвідчують публікації первинних джерел у двох серійних наукових виданнях – в “Етнографічному збірнику” та “Материялах до українсько-руської етнології”. Зокрема, фольклорні, частково етнографічні матеріали, які побачили світ на сторінках “Етнографічного збірника”, відзначаються абсолютною автентичністю, тобто дослівним перенесенням оповіді інформатора на папір, або, інакше кажучи, без усякого втручання дослідника в їхній зміст, особливості мови носія етнічної культури тощо. Натомість серед етнографічних першоджерел, опублікованих у “Материялах”, чимало й таких, що подані літературною мовою, а також є плодами систематизації та наукового опрацювання (за словами Ф. Вовка – “класування матириалу” та його “наукового оброблювання” [5, с. VI]. Вважаючи етнологію класичною комплексною дисципліною історичного циклу, джерельну основу якої, крім описових етнографічних матеріалів, становлять також дані інших наук гуманітарного профілю (археології, антропології, соціології), на шпальтах “Материялів” публікували розвідки і матеріали суто антропологічного та археологічного змісту.

Отже, на основі поданого вище фактажу можемо зробити такі важливі висновки.

1. Термін “фольклор” та його похідні увів у науковий обіг українського народознавства М. Драгоманов, а закріпив їх І. Франко. Інші українські знавці усної народної словесності перейняли цей термін з їхніх праць.

2. У 80-90-х роках XIX ст. фольклористика відрізнялась від тогочасної етнографії застосуванням порівняльно-історичного методу, за допомогою якого українські дослідники з'ясували інтернаціональні та національні елементи в сюжетах народних творів, походження зразків народної поезії, мотивів, образів тощо.

3. Вживання терміна “фольклор” знаменувало початок розмежування української етнографії і фольклористики як окремих народознавчих дисциплін, зокрема зусиллями М. Драгоманова, а згодом й І. Франка, але ще до випуску задуманого М. Грушевським “Етнографічного збірника”, тим більше до виходу у світ першого тому “Матеріялів до українсько-руської етнології”. Заслуга членів НТШ полягала в тому, що вони закріпили розмежування фольклористики та етнографії своїми аналітичними працями та окресленням меж предмету дослідження.

4. Розмежування предметної сфери фольклористики та етнографії сприяло інтенсивному розвитку кожної з них: фольклористики передусім у межах українського літературознавства, тобто як класичної філологічної дисципліни, етнографії – як історичної галузі знань.

5. Незважаючи на утвердження терміна “фольклор” в українській науці, до Другої світової війни дослідження усної народної словесності часто називали етнографією. Отож, сучасних фахівців очікує вирішення ще одного важливого питання: коли термін “фольклористика” остаточно прижився в українському народознавстві як означення науки, що вивчає всю сукупність словесних, словесно-музичних, музично-хореографічних, ігрових і драматичних видів народної творчості?

1. *Березовський І. П.* Українська радянська фольклористика: Етапи розвитку і проблематика. Київ, 1968.
2. *Вайнштейн С. И.* Сравнительно-исторический метод // Свод этнографических понятий и терминов. Москва, 1988. [Вып. 2]: Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы. С. 211-216.
3. *Василевський Л.* Из фольклорного руху в Західній Європі // Житє і слово. 1894. Т. I. [Кн. 2]. С. 233-237.
4. *Василевський Л.* Польський фольклорний журнал (Wisła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny. Т. I-VI. Варшава, 1887-1892) // Житє і слово. 1894. Т. I. [Кн. 1]. С. 153-157.
5. *В[овк] Хв.* Від редакції (Дещо про теперішній стан і завдання української етнології) // Матеріяли до українсько-руської етнології. Львів, 1899. Т. I. С. VI-XIX.
6. *Вовк Хв.* Програма до збирання відомостей[,] дотичних народної побутової техніки (Arts of life) // Матеріяли до українсько-руської етнології. Львів, 1899. Т. I. С. 1-22 (окрема пагінація).
7. *Возняк М.* Невидана стаття М. П. Драгоманова про фольклорну літературу // Первісне громадянство та його пережитки на Україні. Київ, 1926. Вип. 1-2. С. 118-122.
8. *Волков Ф. К.* Этнографические особенности украинского народа // Украинский народ в его прошлом и настоящем. Петроград, 1916. Т. 2. С. 455-647.
9. *Гарасим Я.* Культурно-історична школа в українській фольклористиці. Львів, 1999.

10. *Гнатюк В.* Українська народня словесність (В справі записів українського етнографічного матеріалу). Відень, 1916.
11. *Грицай М. С.* Фольклористика // Українська радянська енциклопедія. Київ, 1985. – Т. 12. С. 16-17.
12. *Грицай М. С., Бойко В. Г., Дунаєвська Л. Ф.* Українська народнопоетична творчість. Київ, 1983.
13. *Гринченко Б.* По поводу рецензии на книгу Б. Д. Гринченка “Литература украинского фольклора” (Письмо в редакцию) // Киевская старина. 1901. Т. LXXV. Кн. 1 (октябрь). Отд. II. С. 18-20.
14. *Гринченко Б. Д.* Литература украинского фольклора. 1777-1900: Опыт библиографического указателя. Чернигов, 1901.
15. *Грушевський М.* Історія України-Руси: В 11-ти т., 12-ти кн. / Репринтне відтворення вид. 1913 р. Київ, 1991. Т. I: До початку XI віка.
16. *Грушевський М.* Передмова // Етнографічний збірник. Львів, 1895. Т. I. С. VII-VIII.
17. *Гусев В. Е.* Фольклор (История термина и его современные значения) // Советская этнография. 1966. № 2. С. 3-24.
18. *Гусев В. Е.* Фольклористика // Свод этнографических понятий и терминов. Москва, 1988. [Вып. 2]: Этнография и смежные дисциплины. Этнографические субдисциплины. Школы и направления. Методы. С. 82-84.
19. *[Гомм Дж. Л.] Гам Дж.* Фольклор: Підручник для збирання народних вірувань та звичаїв, із переднім словом Д-ра *Зенька Кузели*. Коломия, [1911].
20. *Дей О. І.* Сторінки з історії української фольклористики. Київ, 1975.
21. *Денисюк І.* Фольклористичні концепції М. Грушевського та І. Франка // *Денисюк І.* Невичерпність атома. Львів, 2001. С. 182-186.
22. *Драгоманов М.* Буддйські початки “слова” le Dit de l’ emppereur Coustant і їх риси у славянському фольклорі // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство / *Злажив М. Павлик*. Львів, 1906. Т. III. С. 184-192.
23. *Драгоманов М.* Для починаючих фольклористів на Україні // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство / *Злажив М. Павлик*. Львів, 1906. Т. III. С. 330–331.
24. *Драгоманов М.* “Живая Старина”, вип. I-III (1890 і 1891 р.) // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство / *Злажив М. Павлик*. Львів, 1906. Т. III. С. 309-329.
25. *Драгоманов М.* Материяли й уваги про українську народню словесність // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Львів, 1899. Т. I. С. 128-155.
26. *Драгоманов М.* Народні оповідання Росії // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство / *Злажив М. Павлик*. Львів, 1906. Т. III. С. 101-107.
27. *Драгоманов М.* Побожні легенди Болгар // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство / *Злажив М. Павлик*. Львів, 1906. Т. III. С. 129-148.
28. “Зоря” 1880-1897: Систематичний покажчик змісту журналу / *Уклав О. Д. Кізлик*. Львів, 1988.
29. *Кирчів Р.* Фольклористика в науковій діяльності Івана Франка (Деякі теоретико-методологічні аспекти) // Записки Наукового товариства імені Шевченка. Львів, 2005. Т. CCL: Праці Філологічної секції. С. 356-375.
30. *Колесса Ф.* Історія української етнографії. Київ, 2005.

31. Колесса Ф. Українська усна словесність (Загальний огляд і вибір творів). Львів, 1938.
32. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. Київ, 2001.
33. Лесин В. М., Пулинець О. С. Словник літературознавчих термінів. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Київ, 1965.
34. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова. Львів, 2006.
35. Мороз М. О. Етнографічно-статистичний гурток (до 100-річчя від початку його діяльності) // Народна творчість та етнографія. 1983. № 6. С. 42-45.
36. [Павлик] М. Історія розвідки М. Драгоманова про кровосумішку // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство / Здавид М. Павлик. Львів, 1907. Т. IV. С. 141-196.
37. Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід[,] уложена членами наукового товариства ім. Шевченка // Етнографічний збірник. Львів, 1895. Т. I. С. 1-16 (окрема пагінація).
38. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні: Підручник. Київ, 2008.
39. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898-1939 рр.). Львів, 2000.
40. [Б. а.]. Товариство фольклористів у Львові // Житє і слово. 1894. Т. I. [Кн. 2]. С. 316.
41. Українська фольклористика. Словник-довідник / Уклад. і заг. ред. М. Чернописко-го. Тернопіль, 2008.
42. [Б. а.]. Фольклорні товариства в Європі // Житє і слово. 1894. Т. I. [Кн. 2]. С. 316-318.
43. Франко І. Дві школи в фольклористиці (По поводу сьомого тому "Wisły") // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1981. Т. 29: Літературно-критичні праці (1893-1895). С. 416-424.
44. Франко І. До М. П. Драгоманова. Львів, 22 жовтня 1883 р. // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1986. Т. 48: Листи (1874-1885). С. 365-367.
45. Франко І. До М. П. Драгоманова. [Львів, листопад, після 22, 1883 р.] // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1986. Т. 48: Листи (1874-1885). С. 373-374.
46. Франко І. До М. П. Драгоманова. Вікно, 21 жовтня 1884 р. // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1986. Т. 48: Листи (1874-1885). С. 480-488.
47. Франко І. До М. П. Драгоманова. [Вікно, початок листопада 1884 р.] // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1986. Т. 48: Листи (1874-1885). С. 490-493.
48. Франко І. З галузі фольклору // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1981. Т. 29: Літературно-критичні праці (1893-1895). С. 38-39.
49. Франко І. Михайло Петрович Драгоманов // Житє і слово. 1894. Т. I. [Кн. 1]. С. 148-152.
50. Франко І. Найновіші напрямки в народознавстві (Лекція виголошена на першому щомісячному зібранні Народознавчого товариства 28 лютого [нинішнього року]) // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1986. Т. 45: Філософські праці. С. 254-267.
51. Франко І. Нове видання творів Міцкевича // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1981. Т. 29: Літературно-критичні праці (1893-1895). С. 25-31.
52. Франко І. Студії над українськими народними піснями // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1984. Т. 42: Фольклористичні праці. С. 7-491.
53. Франко І. Фольклорні праці д-ра Ченька Зібрта // Франко І. Збір. творів: У 50-ти т. Київ, 1981. Т. 29: Літературно-критичні праці (1893-1895). С. 258-270.

54. Франко І., Гнатюк В. В справі збирання етнографічних матеріалів // Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка. Львів, 1901. Ч. 8 (вересень-грудень). С. 16-17.
55. Франко І., Гнатюк В. До збирачів етнографічних матеріалів // Гнатюк В. М. Вибрані статті про народну творчість. Київ, 1966. С. 228-231.
56. Шугуров Н. Литература украинского фольклора. 1777-1900 // Киевская старина. 1901. Т. LXXIV. Кн. 3 (сентябрь). Отд. II. С. 105-114.

THE START OF USING OF THE TERM “FOLKLORE” IN UKRAINIAN SCIENCE AND MEANING OF THE TERM

Mykhaylo HLUSHKO

*Department of Ethnology, Ivan Franko National University in L'viv,
1/322, Universitets'ka str., 79000, L'viv, Ukraine,
tel. fax: (+38032) 274 13 26, e-mail: klio-lviv@ukr.net*

The start of using of the term of English origin “folklore” in Ukrainian folk studies is viewed. The first meaning of the term and its difference from such notions as “ethnography”, “oral folk verbal art”, “folk poetry” is researched. The role of Mykhaylo Drahomanov, Ivan Franko and other leading Ukrainian folklorists of the end of the 19th – the beginning of the 20th centuries in popularizing and bringing the term in Ukrainian science is analyzed.

Key words: “folklore”, “ethnography”, “oral folk verbal art”, definitions, object of research, Mykhaylo Drahomanov, Ivan Franko.

НАЧАЛА УПОТРЕБЛЕНИЯ ТЕРМИНА “ФОЛЬКЛОР” В УКРАИНСКОЙ НАУКЕ И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ

Мыхайло ГЛУШКО

*кафедра этнологии, Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1/322, 79000, Львов, Украина,
тел. факс: (+38032) 274 13 26, e-mail: klio-lviv@ukr.net*

Рассматривается начало употребления и утверждения в украинском народоведении английского за происхождением термина “фольклор”, его первичное значение и отличие от таких понятий, как “этнография”, “устная народная словесность”, “народная поэзия” и т. д. Определяется роль Михаила Драгоманова, Ивана Франко, других передовых деятелей украинской фольклористики конца XIX – начала XX века в популяризации и введении этого слова в научный обиход.

Ключевые слова: “фольклор”, “этнография”, “устная народная словесность”, дефиниции, предмет исследования, Михаил Драгоманов, Иван Франко.

Стаття надійшла до редколегії 8.11.2008
Прийнята до друку 9.03.2009